

<https://erd.um.ac.ir>

Research Article

Vol. 30, No. 1, 2023, p. 39 - 66

An Analysis of Regional Poverty and Factors Affecting it in Developed and Developing Countries

S. Motaghi^{1*}, R. Gholami Avati², S. Talei Ardakani³, S. Ebrahimi⁴

1- Associate Professor, Department of Economics, Payam-e- Noor University. Tehran, Iran. (0000-0001-8527-4355)

2- Assistant Professor, Department of Management, Payam-e- Noor University. Tehran, Iran

3- Instructor, Department of Economics, Ardakan University, Ardakan, Iran

4- Department of Economics, Chamran University, Ahvaz, Iran

(*- Corresponding Author Email: samira.motaghi@pnu.ac.ir)

<https://doi.org/10.22067/erd.2023.79302.1147>

Received: 2022/10/22	How to cite this article: Motaghi, S.; Gholami Avati, R.; Talei Ardakani, S & Ebrahimi, s. (2023). An Analysis of Regional Poverty and Factors Affecting it in Developed and Developing Countries. <i>Economics and Regional Development Journal</i> . 30(1): 39-66. (in Persian with English abstract). https://doi.org/10.22067/erd.2023.79302.1147
Revised: 2023/07/19	
Accepted: 2023/09/27	
Available Online: 2023/09/27	

1- INTRODUCTION

The adverse economic, social and political consequences of poverty have prompted governments to put improving the condition of the poor at the top of their priorities. Therefore, proper understanding of poverty and the factors affecting it has importance. But the important issue in this regard is the various definitions related to poverty, which are different depending

on different approaches, including its regionality, and this issue creates the mentality that whether the phenomenon of poverty (for example, based on this approach) is actually. It is a regional and geographical category, in other words, the factors affecting poverty are different in different developed and developing regions (depending on the geographical situation of that region), or is poverty an international phenomenon and the factors affecting it are the same everywhere?

2- THEORETICAL FRAMEWORK

One of the basic issues of recent societies, which is a serious obstacle to development and progress, is poverty, which according to the 2030 report on sustainable development of the United Nations, its elimination is considered one of the 17 primary goals of sustainable development). Poverty is a major concern for policy makers; because its occurrence is directly related to the well-being of the population. In addition in economic aspects, the poverty situation in any society is also important in political and social dimensions, and any economic approach to poverty will inevitably have political and social consequences. Despite extensive studies on poverty, there is still no prevailing consensus on the main factors affecting poverty. Poverty has been looked at from an economic point of view and has attributed only economic approaches to itself in such a way that its main concept is only the lack of individual and household income compared to basic living standards. But this concept, since 1981, with the definition of poverty by the World Bank as the loss of an opportunity and not getting another opportunity as an alternative, including life, social, economic conditions, etc., took on a different definition. In Sen's initial studies in 1982 and 1985, Sen proposed the concept of poverty in a more complete way, according to which, poverty is not only a lack of income, but also the lack of a fixed set of people's life capabilities, which some how. Deprivation refers and of course deprivation itself is a relative concept whose meaning is different in different places and times. Therefore, with a deeper insight into poverty, this category includes all types of deprivation, including economic, social, political, cultural, etc. The aforementioned

deprivations are different, the poverty situation is also different in different societies.

3- METHODOLOGY

In this article, poverty and the factors affecting it have been investigated in different developed and developing regions and according to different geographical conditions. The method used in this research, in order to provide comparative models, is the ARDL panel method and the software used is Eviews 9, and the research data is extracted from the World Bank. The study areas include 30 countries (15 countries in the developing regions of the Middle East and North Africa and 15 countries in the developed regions of Europe and Central Asia). First, this study examines the impact of factors affecting poverty in macro and at the level of developed and developing regions. Then, by analyzing the impact of each region on poverty, it examines the issue of what effect does the geography of the region have on poverty? And is poverty in the regions a function of the geographical situation or not? In other words, are the factors affecting poverty different in different regions (depending on the geographical situation of that region) or is poverty an international phenomenon and the factors affecting it are the same everywhere in the world?

The model used in this research, according to the theoretical foundations and based on the model of Dano-Andonso and Sylvester (2016), is as follows:

$$Pov_{it} = \beta_{it} + \beta_1 Fd_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 X_{it} + \varepsilon_{it}$$

POV_{it}: poverty index of region i in time period t (in the current research, the percentage of people with a daily income of less than 1.9 dollars is known as poverty index); FDI_{it}: financial development index of region i in time period t (CPIA financial development index is proposed as this index); GDP_{it}: GDP growth rate (in terms of purchasing power parity) of region i in time period t, which indicates the wealth level of the studied region; X_{it}:

control variables of region i in time period t , which include inflation rate (INF), trade ratio (sum of exports + imports) to GDP (TRADE) and UE: unemployment rate; Therefore, the final model will be as follows:

$$Pov_{it} = \beta_{it} + \beta_1 Fd_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 Inf_{it} + \beta_4 Trade_{it} + \beta_5 Une_{it} + \varepsilon_{it}$$

4- RESULTS & DISCUSSION

Based on the results, it is clear that in the developing countries of the Middle East and North Africa, the coefficients of all the variables except the financial development variable have a high significance, so that the unemployment rate variable has a coefficient of (0.153) at the level of 5% and the gross production growth rate variables. Domestic with coefficient (-0.285), trade to GDP ratio variable with coefficient (-0.058) and inflation rate with coefficient (0.241) are significant at 1% level. On the other hand, in the developed countries of Europe and Central Asia, the coefficients of all variables except the unemployment rate variable are significant, so that the financial development variable with the coefficient (-0.213), GDP growth rate variable with coefficient (-0.213). The variable of trade to GDP ratio with coefficient (-0.117) and inflation rate with coefficient (0.098) is significant at 10% level. According to the results obtained for the countries of developing and developed regions, it is clear that:

The estimated models are significant and the results related to most of their coefficients are also highly significant. Only the financial development variable in the developing countries of the Middle East and North Africa is meaningless, which indicates that the financial development index has no effect on poverty in less developed regions. From another point of view, the reason for the meaninglessness of this index can be seen in the underdevelopment or in a better way, the inefficiency of the financial sector in the Middle East and North Africa regions. The signs of all the coefficients related to the independent variables of inflation rate, international trade, GDP growth, financial development and unemployment are the same in all models, except for the models in which the index is not significant. In other words, the increase in inflation and unemployment in

both developed and developing regions (regardless of the geographical situation) increases the level of poverty; Meanwhile, improving financial development, economic growth and international trade reduces poverty. In the context of the error correction relationship, the value of the estimated ECM coefficient is higher for the group of developed countries. In other words, if there is a shock to poverty, it will return to its long-term trend faster in mainly developed countries than in less developed countries. This issue is probably due to more economic stability in countries with a higher level of development than in less developed countries.

5- CONCLUSIONS & SUGGESTIONS

The variables of economic growth, international trade, inflation, unemployment and financial development are the most important factors affecting the poverty index in developing and developed countries. However, the indicators of inflation and unemployment increase the level of poverty and the improvement of financial development, economic growth and international trade reduces poverty. Meanwhile, the negative effect of the economic growth coefficient on poverty, in both groups of developing and developed countries, indicates the confirmation of Stiglitz's trickle-down effect theory that economic development reduces poverty, and it is suggested that economic development and increased production growth The country has increased the wealth of the rich and in this process, a part of their wealth increase is gradually transferred to the poor. For example, as the wealth of the rich increases, the demand for production factors, especially the labor force of the poor, increases, and as employment increases and unemployment decreases, poverty decreases (the direct relationship between the unemployment rate and poverty also confirms this importance). The variables of economic growth, unemployment and inflation have had the greatest impact on poverty in different regions. In other words, poverty in different regions is mostly an economic category and other different approaches related to poverty are placed in the next levels of importance. In addition, this category, along with the different influence of governments on the level of poverty in developing and developed countries, is a good

confirmation of the theory of political economists in relation to poverty at the international level, who state that the poverty of societies is focused on the mutual relationship between politics and economy and the role of governments and in general, the role of human action and especially the economic and political leaders, is in the poverty of the regions.

Keywords: Trickle Down Effect, Regional Poverty, Economic Poverty, Geography.

تحلیلی بر فقر منطقه‌ای و عوامل مؤثر بر آن در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه

سمیرا منقی*

دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

رمضان غلامی اواتی

استادیار گروه مدیریت دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

سمانه طالعی اردکانی

مریی گروه اقتصاد دانشگاه اردکان، اردکان، ایران

صلاح ابراهیمی

گروه اقتصاد دانشگاه چمران، اهواز، ایران

نوع مقاله: پژوهشی

<https://doi.org/10.22067/erd.2023.79302.1147>

چکیده

پیامدهای نامطلوب اقتصادی، اجتماعی و سیاسی فقر، دولت‌ها را بر آن داشته تا بهبود وضعیت فقرا را در صدر اولویت‌های خود قرار دهند. از این رو شناخت مناسب فقر و عوامل اثرگذار بر آن، از اهمیت بالایی برخوردار است؛ اما مسئله حائز اهمیت در این راستا تعاریف متنوع مربوط به فقر است که بسته به رویکردهای مختلف، از جمله منطقه‌ای بودن آن، متفاوت می‌باشد و همین مسئله، این ذهنیت را ایجاد می‌کند که آیا پدیده فقر (برای نمونه بر اساس این رویکرد)، به واقع یک مقوله منطقه‌ای و جغرافیایی است به عبارتی آیا عوامل اثرگذار بر فقر در مناطق مختلف توسعه یافته و در حال توسعه (بسته به وضعیت جغرافیای آن منطقه)، متفاوت است یا فقر یک پدیده بین‌المللی است و عوامل اثرگذار بر آن در همه جا، یکسان می‌باشد؟ به این منظور و برای پاسخگویی به سؤالات مذکور در تحقیق حاضر به بررسی و مدل‌سازی فقر در دو گروه کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته بر اساس شرایط جغرافیایی، در دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷، پرداخته شد. یافته‌های تحقیق حاکی از این است که متغیرهای رشد اقتصادی، تجارت بین‌المللی، تورم، بیکاری و توسعه مالی، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر شاخص فقر در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته می‌باشند. منتها، شاخص‌های تورم و بیکاری، میزان فقر را افزایش داده و بهبود توسعه مالی، رشد اقتصادی و تجارت بین‌الملل، فقر را کاهش می‌دهد؛ همچنین، ضریب رشد اقتصادی بر فقر، در هر دو گروه کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته، اثر منفی داشته که این امر حاکی از تأیید تئوری اثر قطره چکانی استیگلیتز است که توسعه اقتصادی موجب کاهش فقر می‌شود؛ بعلاوه، فقر در مناطق مختلف، بیشتر یک مقوله اقتصادی است و سایر رویکردهای مختلف در ارتباط با فقر، در درجات بعدی اهمیت قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: اثر قطره چکانی، فقر منطقه‌ای، فقر اقتصادی، جغرافیا.

* نویسنده مسئول:

samira.motaghi@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۵

صفحات: ۳۹-۶۶

مقدمه

یکی از مسائل اساسی جوامع امروزی که مانع جدی در مقابل توسعه و پیشرفت است، فقر^۱ می‌باشد که بر اساس گزارش ۲۰۳۰ مربوط به توسعه پایدار سازمان ملل متحد، از بین بردن آن، از اهداف اولیه ۱۷ گانه توسعه پایدار محسوب می‌شود (Griggs et al., 2013). فقر یک نگرانی اساسی برای سیاست‌گذاران است؛ زیرا بروز آن به طور مستقیم با رفاه جمعیت در ارتباط می‌باشد (Chen & Ravallion, 2013). وضعیت فقر در هر جامعه‌ای علاوه بر جنبه‌های اقتصادی در ابعاد سیاسی و اجتماعی نیز حائز اهمیت است و هر رویکرد اقتصادی به فقر، ناگزیر پیامدهای سیاسی و اجتماعی نیز خواهد داشت. با وجود مطالعات گسترده در زمینه فقر هنوز هم اجماع غالبی در زمینه عوامل اصلی مؤثر بر فقر وجود ندارد (Galli & Hoeven, 2001). فقر، ابتدا با دید اقتصادی نگریسته شده و فقط رویکردهای اقتصادی را به خود منتسب کرده است؛ به صورتی که مفهوم اصلی آن تنها، کمبود درآمد فرد و خانوار نسبت به استانداردهای اولیه زندگی، مطرح می‌شود (Zhou et al., 2018)؛ اما این مفهوم، از سال ۱۹۸۱ با تعریف بانک جهانی از فقر به عنوان از دست دادن فرصتی و به دست نیاوردن فرصتی دیگر به صورت جایگزین، اعم از شرایط زندگی، اجتماعی، اقتصادی و... تعریف متفاوت تری به خود گرفت (World Bank, 1981). سن در مطالعات اولیه خود در سال‌های ۱۹۸۲ و ۱۹۸۵، مفهوم فقر را به صورت کامل تری مطرح کرد که بر اساس آن، فقر فقط کمبود درآمد نیست بلکه فقدان مجموعه ثابتی از قابلیت‌های زندگی افراد است که به نوعی، به محرومیت اشاره دارد و البته محرومیت خود یک مفهوم نسبی است که معنای آن در مکان‌ها و زمان‌های مختلف، متفاوت است. (Amartya Sen, 1982, 1985)؛ بنابراین با پیشی عمیق‌تر در ارتباط با فقر، این مقوله شامل همه انواع محرومیت، اعم از اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... می‌شود (United Nations, 2010) در نتیجه از آنجا که مناطق مختلف به لحاظ ویژگی‌های محرومیتی یاد شده، متفاوت هستند، وضعیت فقر در جوامع مختلف هم متفاوت است.

این تفاوت، به‌ویژه از حیث اقتصادی، رویکردی جامع‌تر به خود اختصاص می‌دهد؛ به صورتی که برای نمونه بر اساس گزارش بانک جهانی، افراد با درآمد روزانه پایین‌تر از ۳.۲۰ دلار در روز، در کشورهای با درآمد پایین‌تر از متوسط در خط فقر هستند؛ در حالی که این رقم در کشورهای با درآمد بالاتر از متوسط، ۵.۵۰ دلار و در کشورهای با درآمد بالا ۲۱.۷۰ می‌باشد (World Bank, 2017)؛ بنابراین، فردی که در

¹ Poverty

یکی از کشورهای توسعه‌یافته عضو OECD، ۲۰ دلار در روز درآمد دارد، فقیر محسوب می‌شود؛ اما همین فرد، حتی در یک کشور با درآمد متوسط، ممکن است در وضعیت متوسط به بالا یا حتی خوب اقتصادی به سر برد و همین عامل، مفهوم نسبی بودن فقر را (فقیر نسبت به متوسط شرایط درآمدی جامعه)، در مقابل مطلق بودن آن (فقیر نسبت به دسترسی به حداقل نیازهای اساسی) به تصویر می‌کشد. همچنین، تفاوت یاد شده در سیاست‌های دولت‌ها، نهادهای حاکمیتی، رویکردهای اجتماعی و... نیز مشهود است؛ به صورتی که به‌عنوان مثال، کشورهای اسکاندیناوی و شمال اروپا، نسبت به بسیاری از کشورهای دیگر که به لحاظ توسعه‌یافتگی اقتصادی، در وضعیت مشابهی به سر می‌برند، از سطح بسیار پایین‌تر فقر برخوردارند (Oxley et al., 1997; Kim et al., 2010). بر این اساس و بر پایه تفاسیر مطرح شده از یک سو، نسبی بودن فقر بر مبنای منطقه خاص مطرح می‌شود و از سوی دیگر، تأثیر جغرافیای طبیعی بر فقر، نمایان می‌شود که رویکرد اخیر مطرح شده، ریشه در مباحث مطرح شده توسط اندیشمندانی مانند آدام اسمیت (پدر علم اقتصاد) در ارتباط با اثرگذاری منطقه و جغرافیای طبیعی، بر اقتصاد دارد (Smith, 1776) و البته هر دو رویکرد، مورد نقد و تحلیل بسیاری قرار گرفته و موافقان و مخالفان بسیاری دارد؛ اما به‌صورت جامع و با رویکردی مقایسه‌ای، مورد تحلیل قرار نگرفته است.

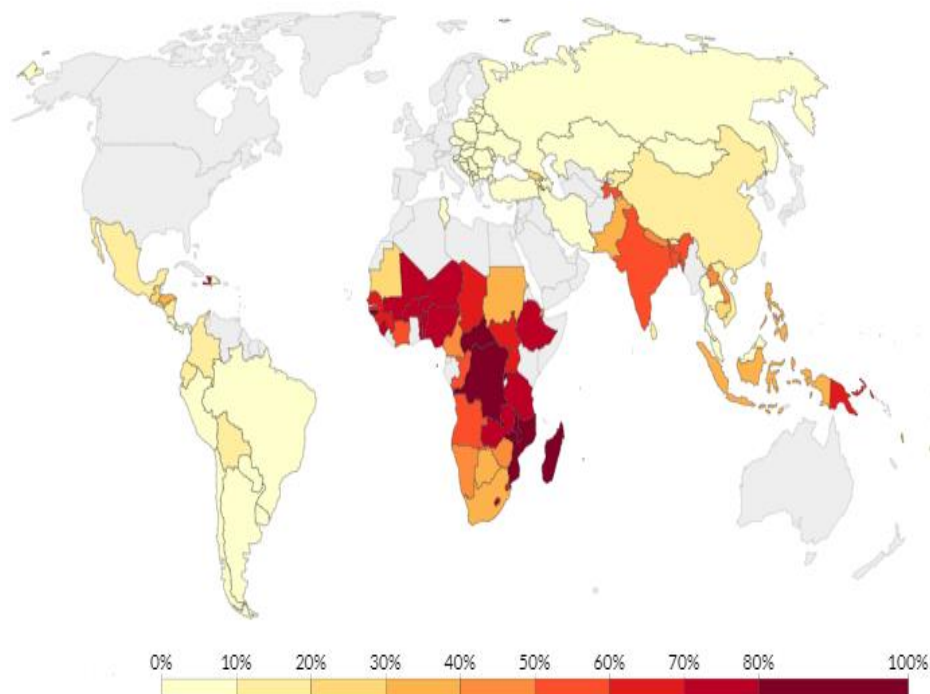
همین مسئله، پژوهشگران تحقیق حاضر را به بحث‌وبررسی پیرامون این نکته فراخواند که جغرافیای منطقه بر فقر چه تأثیری دارد؟ و آیا فقر در مناطق تابعی از وضعیت جغرافیایی محسوب می‌شود یا خیر؟ و به عبارتی آیا عوامل اثرگذار بر فقر در مناطق مختلف (بسته به وضعیت جغرافیای آن منطقه)، متفاوت است یا فقر یک پدیده بین‌المللی است و عوامل اثرگذار بر آن در همه جای دنیا، یکسان است؟

مروری بر گزارش بانک جهانی (۲۰۱۸) در زمینه فقر

با وجود افزایش تولید مواد غذایی در جهان و رشد اقتصادی، هنوز هم بخش بزرگی از مردم جهان در فقر زندگی می‌کنند. بانک جهانی منبع اصلی اطلاعات جهانی در مورد فقر شدید است و خط فقر بین‌المللی^۱ را تعیین می‌کند. خط فقر در سال ۲۰۱۵ مورد بازنگری قرار گرفت. از آن زمان به بعد، در صورتی که فرد کم‌تر از ۱/۹ دلار در روز درآمد داشته باشد، در رده فقر مطلق (شدید) قرار می‌گیرد. بانک جهانی هر ساله

¹ International Poverty Line

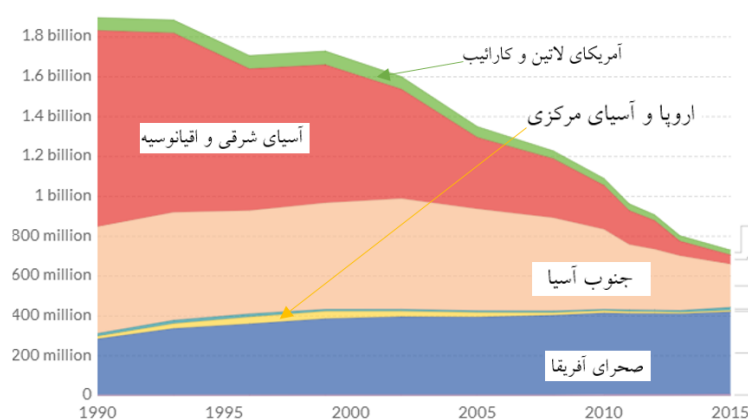
در گزارشی وضعیت فقر مطلق در مناطق مختلف جهان را بررسی می‌کند. در ادامه چکیده‌ای از این گزارش ارائه شده است. در شکل (۱) پراکندگی افراد فقیر با درآمد کم‌تر از ۱/۹ دلار ارائه شده است.

شکل (۱): پراکندگی نسبت افراد با درآمد کم‌تر از ۱/۹ دلار در روز در جهان (World Bank, 2018)

شکل (۱) نشان می‌دهد که عمده افراد با درآمد کم‌تر از ۳ دلار در روز در مرکز و جنوب آفریقا، آسیای غربی، خاورمیانه و آمریکای جنوبی و اروپای شرقی قرار دارند.

در شکل (۲) نیز جمعیت افراد فقیر در فقر مطلق (درآمد کم‌تر از ۱/۹ دلار در روز) به تفکیک مناطق مختلف جهان ارائه شده است.

شکل (۲): جمعیت افراد فقیر با درآمد کم‌تر از ۱/۹ دلار در روز در مناطق مختلف جهان (میلیون نفر) (World Bank, 2018)

نتایج شکل (۲) در جدول (۱) خلاصه شده است.

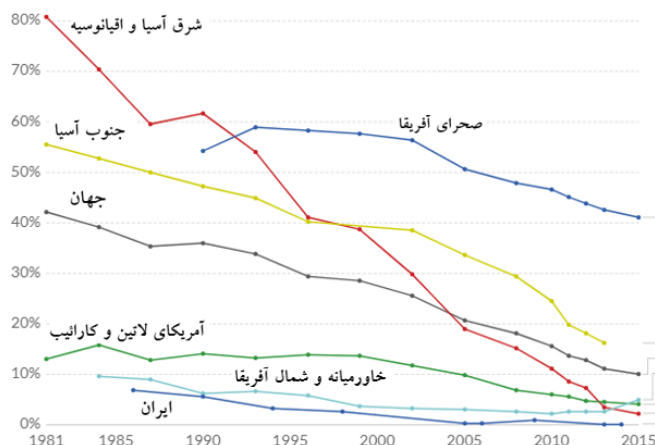
جدول (۱): افراد کم‌تر از ۱/۹ دلار در روز در مناطق مختلف جهان (میلیون نفر) در سال ۲۰۱۵

منطقه	تعداد افراد با درآمد کم‌تر از ۱/۹ (میلیون نفر)
آمریکای لاتین و کارائیب	۲۴/۳۲
آسیای شرقی و اقیانوسیه	۴۷
جنوب آسیا	۲۱۶/۵۷
خاورمیانه و شمال آفریقا	۱۵/۶۵
اروپا و آسیای مرکزی	۷/۱۳
صحرای آفریقا	۴۱۲/۹۹
کل جهان	۷۳۱

(World Bank, 2018)

جدول (۱) نشان می‌دهد که بیشترین تعداد افراد فقیر با درآمد ۱/۹ دلار در روز در صحرای آفریقا و جنوب آسیا متمرکز است. کم‌ترین تعداد افراد فقیر با درآمد ۱/۹ دلار در روز نیز در اروپا، آمریکای شمالی و خاورمیانه و شمال آفریقا متمرکز بوده است. بیشترین کاهش در تعداد افراد فقیر در جهان نیز به منطقه آسیای شرقی و اقیانوسیه مربوط می‌شود که با رشد اقتصادی چین و کشورهای آسیای شرقی قابل توضیح است.

در نمودار (۱) درصد افراد فقیر (با درآمد کم‌تر از ۱/۹ دلار در روز) به تفکیک مناطق مختلف در جهان و همچنین ایران نشان داده شده است.

نمودار (۱): نسبت افراد در فقر مطلق به تفکیک مناطق (World Bank, 2018)

برآوردهای بانک جهانی نشان می‌دهد که نسبت افراد در فقر مطلق در کل جهان طی دوره ۱۹۸۱ تا ۲۰۱۶ کاهش داشته است. بیشترین نسبت کاهش فقر مطلق در جهان نیز در شرق آسیا و اقیانوسیه از حدود ۸۰ درصد به حدود ۴ درصد بوده است. صحرای آفریقا نیز کم‌ترین کاهش را در نسبت افرادی که در فقر مطلق به سر می‌برند، داشته است. نسبت افرادی که درآمد ۱/۹ دلار در روز داشته‌اند از حدود ۴۰ درصد در سال ۱۹۸۱ به حدود ۱۰ درصد در سال ۲۰۱۶ رسیده است.

۲. ادبیات تحقیق

۲-۱. مفهوم فقر

فقر به معنای ناتوانی در تأمین نیازهای اساسی زندگی از قبیل خوراک، پوشاک، مسکن و... می‌باشد. مفهوم نیازهای اساسی بر حسب زمان و مکان متفاوت است و از حداقل نیازها برای زنده ماندن تا متوسط سطح زندگی را در بر می‌گیرد. فقر موجب محدود شدن توسعه انسانی گردیده و صدمات گسترده و طولانی مدتی بر جای می‌گذارد (Arzrum Chiller, 2004). از نظر سن کلیه تعاریف صورت گرفته در خصوص فقر به نوعی به محرومیت اشاره می‌کنند. البته محرومیت خود یک مفهوم

نسبی است که ممکن است در مکان‌ها و زمان‌های متفاوت کاملاً با هم فرق داشته باشند. مفهوم محرومیت و فقر در طی زمان و بر اثر تحولات اقتصادی در قرن اخیر تغییر یافته است. در آغاز قرن بیستم، برداشت رایج از فقر و محرومیت در کشورهایی که امروزه جزو کشورهای توسعه‌یافته تلقی می‌شوند، ناتوانی در ارضای حداقلی احتیاجات غذایی و زیستی لازم برای ادامه حیات بود.

به‌طور کلی فقر، هنگامی در یک جامعه بروز می‌کند که رفاه فرد یا خانوار در سطحی کمتر از سطح استاندارد جامعه موردنظر قرار داشته باشد. به‌عبارت‌دیگر فرد یا خانوار فقیر فاقد قابلیت و توانایی لازم و کافی برای تأمین ضروریات و نیازهای اساسی زندگی می‌باشد؛ اما ضروریات زندگی خود مسئله‌ای است که توافق کامل در مورد آن وجود ندارد. به بیان دیگر، نیاز خود یک مفهوم پویا است که با پیشرفت علوم و تکنولوژی و تمدن بشری متحول می‌شود و شکل‌ها و اقسام گوناگونی به خود می‌گیرد (Raghfar & Ebrahimi, 2007).

فقر امکان دارد حالت مطلق^۱ داشته باشد و از محرومیت یا ناتوانی فرد در کسب حداقل لوازم معاش^۲ و ارضای نیازهای اساسی^۳ سرچشمه بگیرد (Mehryar, 1994). اگر فردی در سطحی کمتر از این حداقل باشد توان لازم برای ادامه زندگی را نخواهد داشت. به‌عبارت‌دیگر، فرد یا خانواری در این رویکرد فقیر محسوب می‌شود که درآمد کافی برای برآورده‌ساختن نیازهای اولیه‌اش را نداشته باشد؛ بنابراین در شناسایی فقر مطلق، اولین گام تعیین حداقل نیازهای اساسی است و تعریف فقر مطلق بستگی به چگونگی تعریف سطح حداقل دارد. مفهوم حداقل رفاه، مفهومی است که تعریف واحدی برای آن وجود ندارد و کوچک‌ترین تغییر در مفهوم آن موجب تغییر اساسی در اندازه فقر می‌شود. بوت و روانتری^۴ از پیشگامان مطالعه فقر به‌صورت مطلق در انگلستان هستند و فقر مطلق را به‌صورت ناتوانی در کسب حداقل ضروریاتی که برای حفظ کارایی جسمانی فرد لازم است، در نظر می‌گیرند (Kakwani, 2033).

در مقابل، رویکرد دیگری وجود دارد که فارغ از دغدغه‌های در نظر گرفتن ابعاد ضروری و اساسی معیشت، کم‌درآمدترین افراد جامعه را به‌عنوان فقیر می‌داند. این نوع فقر که فقر نسبی نامیده می‌شود به‌عنوان ناتوانی در احراز یک سطح معیشت معمولی که در جامعه، لازم یا مطلوب تشخیص داده می‌شود

¹ . Absolute

² . Minimal Standards of Living

³ . Basic Necessities

⁴ . Bot & Rovanteri

تعریف شده است. در فقر نسبی که ناشی از اختلافات شدید درآمدی است، فقر صرفاً ناشی از فقدان منابع جهت تأمین نیازهای اساسی نیست؛ بلکه ناشی از کمبود منابع فرد جهت دسترسی به حداقل استاندارد زندگی جامعه می‌باشد. این مفهوم بیشتر معیاری از توزیع نسبی درآمد و نابرابری است و با محرومیت مطلق و عموماً هزینه کل در یک کشور ارتباط دارد (Khodadad Kashi et al., 2012). مشکل این مفهوم این است که همواره تعدادی از افراد را به عنوان فقیر در نظر می‌گیرد و بر این اساس مشکل فقر، به عنوان یک مسئله ابدی صرف نظر از پیشرفت آن‌ها، وجود خواهد داشت.

بنابراین، با توجه به تنوع دیدگاه‌ها در این زمینه می‌توان گفت که فقر تعاریف بسیار گسترده‌ای دارد؛ اما از آنجا که در یک پژوهش علمی ارائه هر فرضیه مبتنی بر دو اصل تبیین و پیش‌بینی است و همچنین چون زاویه دید ما صرفاً اقتصادی است، نوع نگرش ما باید نیازهایی باشد که کاملاً به شرایط اقتصادی وابسته‌اند. نیازهای مادی در مطالعات اقتصاددانان عمدتاً شامل خوراک، پوشاک، مسکن، بهداشت، آموزش، جابه‌جایی و رفت و آمد، تشکیل خانواده، ورزش و گذراندن اوقات فراغت بودن است که عموماً حداقلی از آن نیازها که جنبه‌های مختلف زیستی انسان‌ها را در بر می‌گیرد، به عنوان حداقل سطح زندگی قابل قبول تعیین می‌شود و فقر به صورت ناکافی بودن درآمدها و عموماً منابع برای تهیه این حداقل سطح قابل قبول تعریف می‌شود. (Haltberg, 2002). از جدیدترین نظریات در زمینه فقر، نظریه فقر چندبعدی برنامه عمران سازمان ملل متحد است که توسط (Alkire & Foster, 2010) مطرح شد. این شاخص برای اولین بار در سال ۲۰۱۰ برای ۱۰۴ کشور محاسبه شده و دارای سه بعد آموزش، سلامت و استاندارد زندگی است که با استفاده از ده معرف که وزن‌های مساوی دارند، اندازه‌گیری می‌شود. این شاخص میزان محرومیت خانوارها را در معرف‌های مختلف و میزان و شدت فقر را ارزیابی می‌کند و به صورت نتیجه‌ای، این شاخص عنوان می‌کند که افرادی که بر پایه معیار فقر چندبعدی فقیرند، لزوماً بر اساس سطح درآمدشان فقیر نیستند (Alkire & Santos, 2010).

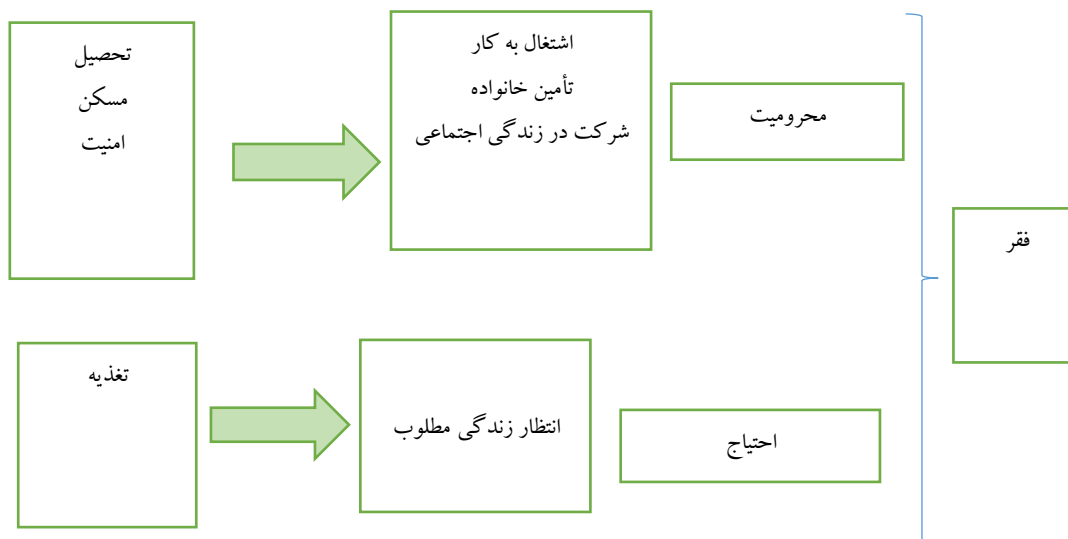
۲-۲. علل ایجاد فقر

فقر برآیند تعامل فرایندهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است که حاصل آن تشدید محرومیت برای فقرا است. دارایی‌های ناچیز، بازارهای غیرقابل نفوذ و کمبود فرصت‌های شغلی، مردم را در فقر مادی گرفتار می‌سازد (World Bank, 2002).

در بحث فقر اغلب روی ناکامی در ارضای نیازهای مادی و عدم کفایت درآمد سرانه تأکید می‌کنند؛ اما تعریف فقر و امحای آن را نمی‌توان فقط به این نیازها محدود کرد. در بررسی و تعریف فقر، طی زمان،

باید به ساختارهای نهادی و اجتماعی و اقتصادی نیز توجه کرد. برای دستیابی جمعیت به زندگی مطلوب نیازهای گوناگونی می‌باید برآورده شوند. میزان تأمین این نیازها به توان و قدرت کارکرد نظام اقتصادی - اجتماعی بستگی دارد. زمانی که این نیازها برآورده نشوند، افراد یا خانوارها را گرفتار فقر گوئیم. دادلی جکسون^۱ رابطه میان نیازها، کارکرد اجتماعی و فقر را در الگوی زیر خلاصه کرده است (Fitros, 1997):
کارکرد اجتماعی = تحقق نیازها + نیازها

شکست در تحقق نیازها منجر می‌شود به:

ساختار فقر - (Fitros, 1997)

برای توضیح بیشتر می‌توان گفت که به اعتقاد برخی از اقتصاددانان، نظام مالیاتی و نظام تأمین اجتماعی باعث شده‌اند که فقر به‌عنوان یک پدیده اجتناب‌ناپذیر، بخشی از ساختارهای اقتصادی کشورها را تشکیل دهد. از این پدیده به نام دام فقر^۲ یاد می‌کنند؛ به‌عبارت‌دیگر، فرایندهای اقتصادی اجازه نمی‌دهند که انسان‌ها خود را از این دام نجات دهند (Abiri, 2001). به‌طور کلی، فقر ممکن است به دلیل برخی

^۱ . Dudley Jackson, 1972

^۲ . Poverty Trap

از مشخصه‌های اقتصاد ملی، منطقه‌ای و یا برخی ویژگی‌های خانوار یا فرد اتفاق بیفتند. البته باید به نکته مهمی توجه کرد و آن این است که تمایز بین علیت^۱ و همبستگی^۲ بسیار سخت است. به طور مثال می‌دانیم که افراد فقیر، سطح کمتری از آموزش را دارند؛ اما آن‌ها فقیر هستند؛ زیرا آموزش پایین‌تری دارند یا آن‌ها آموزش پایین‌تری دارند؛ چون فقیر هستند. تنها ارتباط یا همراهی آماری برای به اثبات رساندن علیت کافی نیست و اطلاعات اضافی دیگری نیز نیاز است (World Bank, 2019). براین اساس، می‌توان تعیین‌کننده‌های اصلی فقر را به شرح زیر مطرح کرد:

- ۱- ویژگی‌های منطقه‌ای و اجتماعی: مانند میزان دسترسی به بازارها، میزان دسترسی به کالاها و خدمات عمومی، زیرساخت‌های نامناسب و ناکافی، دستیابی به منابع مانند زمین و کیفیت آن، وضعیت آب‌وهوا مانند وقوع زلزله، ساختارهای اجتماعی، سرمایه اجتماعی، مدیریت منطقه‌ای و نابرابری.
- ۲- ویژگی‌های خانوار: مانند بار تکفل، جنسیت سرپرست خانوار، میزان دارایی‌های خانوار، ساختار درآمدی و وضعیت اشتغال مانند نوع شغل، تحصیلات اعضای خانوار.
- ۳- ویژگی‌های فردی: مانند سن، تحصیلات، وضعیت اشتغال، وضعیت سلامتی و نژاد.

۳. پیشنهاد پژوهش

Abunoori et al., (2018) در مطالعه رویکرد چندبعدی به اندازه‌گیری فقر: مفاهیم نظری و شواهد تجربی، به بررسی فقر چندبعدی در اقتصاد ایران پرداختند؛ به این منظور، برای غلبه بر محدودیت‌های مطالعات پیشین، در این مطالعه از مدل چندسطحی استفاده گردید تا به طور هم‌زمان امکان تجزیه و تحلیل در سطح فردی و کلان (ویژگی‌های اقتصادی و نهادی) فراهم آید. ابتدا در این مطالعه به تفصیل شاخص فقر چندبعدی ال‌کایر فوستر برای ایران و استان‌ها طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۴ محاسبه و ارائه شد. سپس در گروه عوامل فردی مؤثر بر فقر چندبعدی ۷ متغیر بعد خانوار، سطح تحصیل سرپرست و همسر سرپرست خانوار، جنس، سن و وضعیت تأهل سرپرست خانوار و در نهایت متغیر درجه استقلال اعضای خانوار مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که هر دو گروه سطح فردی و سطح نهادی و کلان بر شاخص فقر چندبعدی اثرگذار می‌باشد؛ در بین متغیرهای سطح فردی، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر شاخص فقر چندبعدی به ترتیب سال‌های تحصیل سرپرست خانوار، درجه استقلال تعداد اعضای خانوار و

^۱. Causation

^۲. Correlation

در نهایت بعد خانوار است. در بین متغیرهای سطح کلان، نرخ تورم (با یک دوره وقفه) مهم‌ترین و مؤثرترین متغیر (از لحاظ بزرگی ضریب) بر شاخص فقر چندبعدی بوده است.

Mirzaie et al., (2020)، در مطالعه خود به بررسی عوامل جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر فقر خانوارهای شهری ایران در ۱۳۹۵ پرداختند. در این پژوهش اثر ۱۲ عامل جمعیتی - اقتصادی - اجتماعی بر احتمال فقیر شدن خانوار، تحت یک مدل رگرسیون پروبیت با روش حداقل راس‌نمایی سنجش شد. نمونه مورد استفاده، شامل ۶۶۰۳۸ نفر و در مجموع ۱۸۸۰۹ خانوار شهری ایران، بوده است. پژوهش حاضر با در نظر گرفتن دو سطح رفاهی بالا و پایین به بررسی احتمال خروج از فقر می‌پردازد. بر این اساس مرز درآمدی سطح رفاهی پایین برای خروج خانوار از فقر برابر با ۱۱۵ میلیون ریال و برای سطح بالای رفاهی، خط فقر برابر با ۲۶۴ میلیون ریال محاسبه شده است. بر اساس نتایج مدل، مهم‌ترین عامل اثرگذار در خروج از فقر خانوار در سطح رفاهی پایین‌تر، وضعیت درآمدی سرپرست و در سطح رفاهی بالاتر، نسبت تعداد افراد دارای درآمد در خانوار بوده و همچنین تعداد مطلق افراد دارای درآمد در خانوار نیز اثر قابل توجهی در خروج خانوار از فقر داشته است. افزایش سطح تحصیلات سرپرست خانوار عامل دیگری در خروج از فقر بود. همچنین افزایش تعداد افراد تحصیل کرده در خانوار نیز اثر قابل توجهی در خروج از فقر داشته است و با افزایش بعد خانوار احتمال فقیر شدن کاهش می‌یابد.

Shokohifard et al., (2023)، در مطالعه سنجش فقر در مناطق شهری و روستایی استان آذربایجان غربی، برای اندازه‌گیری و تعیین عوامل مؤثر بر فقر در استان مذکور، ابتدا پایایی متغیرهای موجود را وسط آزمون دیکی فولر تعمیم‌یافته مورد بررسی قرار داده و سپس به کمک مدل خود توضیح برداری با وقفه‌های گسترده (ARDL) و الگوی تصحیح خطا (ECM) در دو مدل مجزا برای شهر و روستا، طی دوره (۱۳۹۹-۱۳۷۲)، اثر تکانه‌ها و شوک‌های وارده بر بردارهای هم‌انباشتگی را مورد بحث و تجزیه و تحلیل قرار دادند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که در سطح معناداری ۵ درصد، متغیرهای ارزش افزوده شهری و روستایی، نرخ ارز، نرخ بیکاری، درآمد کل استان و شاخص قیمت مصرف‌کننده بر شکاف فقر شهری و روستایی تأثیر معنادار دارند.

Chang et al., (2017) به بررسی عوامل مؤثر بر فقر تغذیه‌ای، محرومیت از کالری و دیگر مغذی‌ها در نواحی روستایی چین طی دوره زمانی ۲۰۱۵-۱۹۹۰ با روش پانل دیتا پرداختند. نتایج نشان داد که بهتر شدن وضعیت دریافت مواد غذایی، اثر معنی‌داری بر روی دستمزدهای نواحی روستایی و امکان از بین رفتن فقر غذایی به موازات کاهش فقر در نواحی روستایی چین داشته است.

(Franata et al., 2017)، در مطالعه‌ای با عنوان عوامل مؤثر بر سطح فقر در جنوب سوماترای اندونزی، به بررسی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم آموزش، بهداشت، سرمایه‌گذاری دولتی و سرمایه‌گذاری خصوصی بر بهره‌وری و همچنین سطح فقر در سوماترای جنوبی پرداختند و نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که اولاً؛ آموزش، بهداشت و سرمایه‌گذاری دولتی، مستقیماً بر بهره‌وری در سوماترای جنوبی تأثیر نمی‌گذارد، درحالی‌که سرمایه‌گذاری خصوصی به طور مستقیم و مثبت بر بهره‌وری در سوماترای جنوبی تأثیر می‌گذارد. در ثانی؛ آموزش، سرمایه‌گذاری دولتی و سرمایه‌گذاری خصوصی مستقیماً بر سطح فقر در سوماترای جنوبی تأثیر نداشت، درحالی‌که سلامت و بهره‌وری مستقیماً و به طور قابل توجهی اما منفی بر سطح فقر در سوماترای جنوبی تأثیر گذاشت.

(Imam et al., 2018)، در مطالعه‌ای به شناسایی عوامل تعیین‌کننده فقر در مناطق روستایی بنگلادش با استفاده از داده‌های درآمد و هزینه خانوار، پرداختند. بر اساس مطالعه این پژوهشگران، عوامل بالقوه مرتبط با فقر عبارت‌اند از: سن و تحصیلات سرپرست خانوار، اندازه خانوار، نوع خانوار، تعداد افراد تحت تکفل، درآمد سرانه، زمین شخصی خانوار، دسترسی به برق، میزان زمین قابل کشت، اشتغال به جنگلداری، دام و مزرعه، دارایی‌های غیرکشاورزی خانوار، تعداد صاحبان مرد و تعداد زنان در خانوار؛ و بالتبع هر کدام از این موارد، به صورت مستقیم بر فقر خانوار بنگلادشی، مؤثر است.

(Neguyen et al., 2019)، در مطالعه خود با عنوان عامل مؤثر بر فقر و پیامدهای سیاست کاهش فقر: مطالعه موردی برای قوم خمر^۱ در استان ترا وین، ویتنام، با مصاحبه مستقیم با ۳۰۰ خانوار خمری ساکن در هفت ناحیه و شهر در استان ترا وین و با استفاده از رگرسیون چندمتغیره به بررسی پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که تعدادی از دلایلی که بر فقر خانوارهای فقیر تأثیر می‌گذارند عبارت‌اند از: کمبود سرمایه برای تولید، کمبود ابزار تولید، وضعیت نامناسب بهداشت و کمبود نیروی کار، خانواده‌های پرجمعیت، کمبود فرصت‌های شغلی یا بیکاری و عدم تمایل به فرار از فقر و تحصیل.

۴. روش شناسی

در مقاله حاضر فقر و عوامل مؤثر بر آن در مناطق مختلف توسعه یافته و درحال توسعه و بر حسب شرایط جغرافیایی متفاوت مورد بررسی قرار گرفته است. روش به کار گرفته شده در تحقیق، به منظور ارائه مدل-

^۱ . Khmer

های مقایسه‌ای، روش پانل ARDL و نرم‌افزار مورد استفاده، ایویوز نسخه ۹ بوده و داده‌های تحقیق از بانک جهانی استخراج شده است.

در حال حاضر داده‌های پانلی که بخش سری زمانی نسبتاً بزرگ دارد، به صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این حالت می‌توان N رگرسیون سری زمانی اجرا کرد و در ادامه میانگین آن‌ها را محاسبه نمود. با برآوردگر میانگین گروهی تلفیقی (PMG) می‌توان داده‌ها را ترکیب کرد و فرض نمود که ضرایب شیب و واریانس آن‌ها مشابه هستند. پسران، شین و اسمیت (۱۹۹۷) با توسعه روش ARDL، این روش را ارائه کردند. در این روش ضرایب بلندمدت مشابه فرض می‌شوند؛ اما اجازه داده می‌شود که ضرایب شیب کوتاه‌مدت و انحراف معیار آن‌ها در بین واحدهای مقطعی تغییر کنند. پسران و همکاران (۱۹۹۷) ویژگی‌های مجانبی این برآوردگر زمانی که بعد زمان به سمت بی‌نهایت می‌رود هم در حالت ایستایی متغیرها و هم در حالت ریشه واحد بودن متغیرها زمانی را که تعداد واحدهای مقطعی ثابت است، بررسی نمودند. این مطالعه ابتدا تأثیر عوامل مؤثر بر فقر را به صورت کلان و در سطح مناطق توسعه‌یافته و در حال توسعه، مورد بررسی قرار می‌دهد، سپس، با تحلیل تأثیر هر منطقه بر فقر، به بررسی این موضوع می‌پردازد که جغرافیای منطقه بر فقر چه تأثیری دارد؟ و آیا فقر در مناطق تابعی از وضعیت جغرافیایی محسوب می‌شود یا خیر؟ و به عبارتی آیا عوامل اثرگذار بر فقر در مناطق مختلف (بسته به وضعیت جغرافیای آن منطقه)، متفاوت است یا فقر یک پدیده بین‌المللی است و عوامل اثرگذار بر آن در همه جای دنیا، یکسان می‌باشد؟

مدل مورد استفاده در تحقیق حاضر، باتوجه به مبانی نظری و بر اساس مدل دانو - آندونسو و سیلوستر^۱ (۲۰۱۶) به شرح زیر است:

$$Pov_{it} = \beta_{it} + \beta_1 Fd_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 X_{it} + \varepsilon_{it}$$

POV_{it}: شاخص فقر منطقه i در دوره زمانی t (در تحقیق حاضر، درصد افرادی که درآمد روزانه کمتر از ۱.۹ دلار دارند، به عنوان شاخص فقر شناخته می‌شود)؛

Fd_{it}: شاخص توسعه مالی منطقه i در دوره زمانی t (شاخص توسعه مالی^۱ CPIA به عنوان این شاخص مطرح می‌شود)؛

^۱ Donou-Adonsou and Sylwester

GDP_{it} : نرخ رشد تولید ناخالص داخلی (بر حسب برابری در قدرت خرید) منطقه i در دوره زمانی t که نشان‌دهنده سطح ثروت منطقه مورد مطالعه می‌باشد؛
 X_{it} : متغیرهای کنترل منطقه i در دوره زمانی t که این متغیرها شامل نرخ تورم (INF)، نسبت تجارت (مجموع صادرات + واردات) به GDP (TRADE) و UE : نرخ بیکاری است؛ بنابراین مدل نهایی به صورت زیر خواهد بود:

$$Pov_{it} = \beta_{it} + \beta_1 Fd_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 Inf_{it} + \beta_4 Trade_{it} + \beta_5 Une_{it} + \varepsilon_{it}$$

مناطق مورد مطالعه نیز شامل ۳۰ کشور (۱۵ کشور در مناطق در حال توسعه خاورمیانه و شمال آفریقا و ۱۵ کشور در مناطق توسعه یافته اروپا و آسیای مرکزی) است.

۴-۱. تخمین مدل و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱-۱. آزمون مانایی

به منظور تخمین مدل تحقیق، ابتدا مانایی متغیرهای تحقیق بررسی می‌شود؛ لذا مانایی متغیرهای تحقیق حاضر با استفاده از آزمون لوین و لین^۲ (Noforesti, 1999)، مورد بررسی قرار می‌گیرد که نتایج آن در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲): بررسی ریشه واحد برای متغیرهای موجود در مدل

رشد تولید ناخالص داخلی	توسعه مالی	نسبت تجارت به تولید ناخالص داخلی	نرخ تورم	نرخ بیکاری	شاخص فقر	متغیرها	
						نام	
۱۴.۸ (۰.۰۰)	۱۰.۷۸ (۰.۰۰)	۱۴.۶۷ (۰.۰۰)	۲.۳۴ (۱.۰۰)	۱۲.۶ (۰.۰۰)	۱۲.۳۴ (۰.۰۰)	سطح	خاورمیانه

¹ Country Policy and Institutional Assessment

² Levin, lin and chu

-	-	-	۹.۶۷ (۰.۰۰)	-	-	تفاضل مرتبه اول	و شمال آفریقا
۱۳.۴۶ (۰.۰۰)	۱۵.۷ (۰.۰۰)	۱۰.۶ (۰.۰۰)	۲.۹ (۰.۸۴)	۱۵.۸ (۰.۰۰)	۱۳.۹ (۰.۰۰)	سطح	اروپا و آسیای
-	-	-	۹.۵۶ (۰.۰۰)	-	-	تفاضل مرتبه اول	مرکزی

منبع: نتایج تحقیق

بر اساس نتایج جدول شماره (۲)، مشخص است که تمامی متغیرهای موجود در تحقیق، به جز شاخص تورم در سطح مانا بوده $I(0)$ و متغیر نرخ تورم نیز، با یک مرتبه تفاضل‌گیری $I(1)$ مانا می‌شوند و براین اساس، به منظور جلوگیری از ایجاد مشکل هم انباشتگی پانلی از مدل پانل ARDL، استفاده شده است.

۴-۱-۲. آزمون هم انباشتگی

آزمون هم انباشتگی به هنگام استفاده از داده‌های پانلی بیشتر با استفاده از روش پدرونی انجام می‌شود. علاوه بر این آزمون همچنین کائو آزمون هم جمعی تعمیم‌یافته دیکی فولر را با فرض اینکه بردارهای هم جمعی در هر مقطع همگن باشند، ارائه می‌نماید. نتایج آزمون هم انباشتگی با استفاده از روش پدرونی و آزمون کائو در جداول (۳) و (۴) آمده است. فرضیه صفر این مدل بیانگر عدم وجود هم انباشتگی بین متغیرها می‌باشد. با توجه به نتایج جدول، رابطه هم انباشتگی قوی بین متغیرها، می‌باشد.

جدول (۳): نتایج آزمون پدرونی

احتمال	مقدار آماره	آزمون	منطقه
۰/۰۰۲۵	-۲/۹۴۶۲۹۲	آزمون فیلیس- پرون	خاورمیانه و شمال آفریقا
۰/۰۰۹۴	-۲/۳۶۷۵۸۷	آزمون دیکی فولر تعمیم یافته	
۰/۰۰۱۵	-۲/۸۶۷۲۶۶	آزمون فیلیس- پرون	اروپا و آسیای مرکزی
۰/۰۰۷۶	-۲/۲۸۵۹۸۴	آزمون دیکی فولر تعمیم یافته	

منبع: محاسبات تحقیق

همچنین بر اساس آزمون کائو، باتوجه به رد فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه هم انباشتگی، می‌توان وجود رابطه بلندمدت بین این متغیرها را اثبات کرد.

جدول (۴): نتایج آزمون کائو

منطقه	آزمون	مقدار آماره	احتمال
خاورمیانه و شمال آفریقا	آزمون دیکی فولر تعمیم یافته	-۹/۲۰۵۰۵	۰/۰۰۰۰
اروپا و آسیای مرکزی	آزمون دیکی فولر تعمیم یافته	-۴/۹۸۸۳۶	۰/۰۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق

۴-۱-۳. آزمون F لیمر

به‌طور کلی روش‌های مختلفی برای برآورد یک الگو با داده‌های تلفیقی وجود دارد که عبارت است از:

۱- برآورد مدل با فرض یکسان بودن عرض از مبدأ

۲- برآورد مدل با فرض متفاوت بودن عرض از مبدأ برای مقاطع (کشورهای مختلف)

به‌منظور تخمین معادله، ابتدا برای تعیین وجود یا عدم وجود عرض از مبدأهای جداگانه برای هر یک از مقاطع، از آماره F استفاده می‌کنیم.

جدول (۵): نتایج آزمون f لیمر

منطقه	آزمون	آمار	احتمال	درجه آزادی
خاورمیانه و شمال آفریقا	آزمون F	۶۰.۴۱۳۰۳۶	۰.۰۰۰۰	(۱۴.۲۷۷)
	آزمون chi-squar	۴۱.۸۶۴۳۰۴	۰.۰۰۰۰	۱۴
اروپا و آسیای مرکزی	آزمون F	۷۰.۸۲۵۳۷	۰.۰۰۰۰	(۱۴.۲۱۴)
	آزمون chi-squar	۹۰.۵۱۴۳۷۶	۰.۰۰۰۰	۱۴

منبع: محاسبات تحقیق

باتوجه به نتایج به‌دست آمده در جدول (۵)، مقدار قابل قبول آماره F لیمر و همچنین مقدار ارزش معناداری که کمتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین فرضیه صفر (مبنی بر استفاده از روش pool) رد شده و فرضیه مخالف مبنی بر استفاده از روش پانل دیتا مورد قبول واقع می‌شود.

۴-۱-۴ آزمون هاسمن

سپس برای آزمون اینکه مدل با بهره‌گیری از روش اثرات ثابت یا تصادفی برآورد گردد از آزمون هاسمن استفاده می‌کنیم.

جدول (۶): نتایج آزمون هاسمن

منطقه	آزمون	آزمون chi-sq	درجه آزادی chi-sq	احتمال
خاورمیانه و شمال آفریقا	آزمون random	۴۸.۸۳۷۴۵۴	۸	۰.۰۰۰۰
اروپا و آسیای مرکزی	آزمون random	۲۱.۶۹۲۸۴۳	۷	۰.۰۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده در جدول (۶) مقدار قابل قبول آماره احتمال آزمون هاسمن کوچک‌تر از ۵٪ است؛ بنابراین فرضیه صفر (مبنی بر استفاده از اثرات تصادفی) رد شده و فرضیه مقابل مبنی بر استفاده از اثرات ثابت مورد قبول واقع می‌شود.

پس با توجه به نتایج مربوط به آزمون‌های F لیمر و هاسمن برای بررسی عوامل مؤثر بر فقر در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به این نتیجه نائل شدیم که مدل مورد نظر روش پانل دیتا و روش اثرات ثابت می‌باشد.

۴-۲. تخمین مدل

در جدول (۷) نتایج برآورد رابطه بلندمدت ارائه شده است.

جدول (۷): برآورد رابطه بلندمدت

منطقه / متغیر	نرخ بیکاری	توسعه مالی	تولید ناخالص داخلی	نسبت تجارت به تولید ناخالص داخلی	نرخ تورم
خاورمیانه و شمال آفریقا	(۰/۱۵۳)**	(-۰/۰۶۴)	(-۰/۲۸۵)*	(-۰/۰۵۸)*	(۰/۲۴۱)*
اروپا و آسیای مرکزی	(۰/۰۶۷)	(-۰/۲۱۳)**	(-۰/۲۱۳)**	(-۰/۱۱۷)**	(۰/۰۹۸)**

منبع: محاسبات تحقیق (*معنی‌داری در سطح ۱ درصد؛ **معنی‌داری در سطح ۵ درصد؛ ***معنی‌داری در سطح ۱۰ درصد)

(درصد)

بر اساس نتایج جدول شماره (۷) مشخص است که در کشورهای در حال توسعه خاورمیانه و شمال آفریقا ضرایب تمامی متغیرها به جز متغیر توسعه مالی از معناداری بالایی برخوردار هستند به این صورت که متغیر نرخ بیکاری با ضریب (۰/۱۵۳) در سطح ۵ درصد و متغیرهای نرخ رشد تولید ناخالص داخلی با ضریب (۰/۲۸۵)، متغیر نسبت تجارت به GDP با ضریب (۰/۰۵۸) و نرخ تورم با ضریب (۰/۲۴۱) در سطح ۱ درصد معنادار می‌باشد. از طرفی در کشورهای توسعه یافته اروپا و آسیای مرکزی ضرایب تمامی متغیرها به جز متغیر نرخ بیکاری معنادار هستند به این صورت که متغیر توسعه مالی با ضریب (۰/۲۱۳)، متغیر نرخ رشد تولید ناخالص داخلی با ضریب (۰/۲۱۳)، متغیر نسبت تجارت به GDP با ضریب (۰/۱۱۷) و نرخ تورم با ضریب (۰/۰۹۸) در سطح ۱۰ درصد معنادار می‌باشد.

در جدول (۸) نیز نتایج برآورد مدل تصحیح خطا ارائه شده است.

جدول (۸): برآورد مدل تصحیح خطا

منطقه / متغیر	نرخ بیکاری	توسعه مالی	تولید ناخالص داخلی	نسبت تجارت به تولید ناخالص داخلی	نرخ تورم	Ecm(-1)
خاورمیانه و شمال آفریقا	(۰/۳۰۷)**	(-۰/۰۱۴)	(-۰/۲۰۴)*	(-۰/۰۳۲)*	(۰/۲۶۱)*	(-۰/۰۹۳)**
اروپا و آسیای مرکزی	(۰/۰۵۳)	(-۰/۱۲۸)**	(-۰/۱۰۳)	(-۰/۰۷۵)**	(۰/۰۴۲)**	(-۰/۲۸۷)**

منبع: محاسبات تحقیق (*معنی داری در سطح ۱ درصد؛ **معنی داری در سطح ۵ درصد؛ ***معنی داری در سطح ۱۰ درصد)

با توجه به نتایج به دست آمده برای کشورهای مناطق در حال توسعه و توسعه یافته مشخص است که: مدل‌های برآورد شده در سطح معنی دار می‌باشند و نتایج مربوط به اغلب ضرایب آن‌ها نیز از معنی داری بالایی برخوردار است. فقط متغیر توسعه مالی در کشورهای در حال توسعه خاورمیانه و شمال آفریقا، بی‌معنی است که این مورد، حاکی از عدم تأثیرگذاری شاخص توسعه مالی بر فقر در مناطق کمتر توسعه یافته می‌باشد. از دیدگاه دیگر نیز می‌توان علت بی‌معنی بودن این شاخص را در توسعه نیافته بودن و یا به تعبیر بهتر، ناکارآمدی بخش مالی مناطق خاورمیانه و شمال آفریقا دانست. علامت تمامی ضرایب مربوط به متغیرهای مستقل نرخ تورم، تجارت بین الملل، رشد تولید ناخالص داخلی، توسعه مالی و بیکاری در همه مدل‌ها مشابه می‌باشد، به جز مدل‌هایی که شاخصی در آن معنی دار نیست، به عبارتی، افزایش در

تورم و بیکاری در هر دو منطقه توسعه‌یافته و در حال توسعه (صرف‌نظر از وضعیت جغرافیایی) میزان فقر را افزایش می‌دهد؛ این در حالی است که بهبود توسعه مالی، رشد اقتصادی و تجارت بین‌الملل، فقر را کاهش می‌دهد. در زمینه رابطه تصحیح خطا نیز مقدار ضریب ecm برآوردی برای گروه کشورهای توسعه‌یافته بالاتر است. به عبارتی در صورتی که شوکی به فقر وارد شود، در کشورهای عمدتاً توسعه‌یافته نسبت به کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته با سرعت بیشتری به روند بلندمدت خود باز می‌گردد. این موضوع احتمالاً به دلیل ثبات اقتصادی بیشتر در کشورهای با سطح توسعه بالاتر نسبت به کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته است.

۵. بحث و نتیجه

فقر به عنوان پدیده‌ای نامطلوب و شوم، یکی از مهم‌ترین پیامدهای توزیع ناعادلانه و نابرابر درآمدهای ایجاد شده در بین افراد هر منطقه است.

وجود این پدیده در هر جامعه، مبین عملکرد نادرست توزیع درآمد در جامعه است و موجب ایجاد نابسامانی در مناطق می‌شود؛ براین اساس لزوم توجه به این مقوله اقتصادی - اجتماعی از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و برنامه‌ریزی‌های بسیاری را در سطح ملی و بین‌المللی می‌طلبد. مسئله حائز اهمیت در این راستا تعاریف متنوع مربوط به فقر است که بسته به رویکردهای مختلف، از جمله منطقه‌ای بودن آن، متفاوت می‌باشد و همین مسئله، این ذهنیت را ایجاد می‌کند که آیا پدیده فقر (برای نمونه بر اساس این رویکرد)، به واقع یک مقوله منطقه‌ای و جغرافیایی است؟ به عبارتی آیا عوامل اثرگذار بر فقر در مناطق مختلف توسعه‌یافته و در حال توسعه (بسته به وضعیت جغرافیای آن منطقه)، متفاوت است یا فقر یک پدیده بین‌المللی است و عوامل اثرگذار بر آن در همه جای دنیا، یکسان است؟

به این منظور و برای پاسخگویی به سؤالات مذکور در تحقیق حاضر به بررسی و مدل‌سازی دو گروه کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته بر اساس شرایط جغرافیایی و استفاده از روش PMG در دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷، پرداخته شد. یافته‌های تحقیق حاکی از این است که:

متغیرهای رشد اقتصادی، تجارت بین‌المللی، تورم، بیکاری و توسعه مالی، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر شاخص فقر در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته‌اند. اما شاخص‌های تورم و بیکاری، میزان فقر را افزایش داده و بهبود توسعه مالی، رشد اقتصادی و تجارت بین‌الملل، فقر را کاهش می‌دهد.

در این میان، تأثیر منفی ضریب رشد اقتصادی بر فقر، در هر دو گروه کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته، حاکی از تأیید تئوری اثر قطره چکانی استیگلیتز است که توسعه اقتصادی موجب کاهش فقر می‌شود و این‌گونه مطرح می‌شود که توسعه اقتصادی و افزایش رشد تولیدات کشور، موجب افزایش

ثروت ثروتمندان شده و در این فرایند، بخشی از افزایش ثروت آنها به تدریج و به صورت قطره چکانی، به فقرا منتقل می‌شود. مثلاً برای نمونه، با افزایش ثروت ثروتمندان، تقاضا برای عوامل تولید بالاخص نیروی کار فقرا افزایش می‌یابد و با افزایش اشتغال و کاهش بیکاری، فقر کاهش می‌یابد (ارتباط مستقیم میان شاخص نرخ بیکاری و فقر نیز، این مهم را تأیید می‌کند). متغیرهای رشد اقتصادی، بیکاری و تورم، بیشترین تأثیر را بر فقر در مناطق مختلف، ایفا کرده‌اند. به عبارتی، فقر در مناطق مختلف، بیشتر یک مقوله اقتصادی است و سایر رویکردهای مختلف در ارتباط با فقر، در درجات بعدی اهمیت قرار می‌گیرد. بعلاوه، این مقوله، در کنار تأثیر متفاوت دولت‌ها در میزان فقر در کشورهای درحال توسعه و توسعه یافته، به‌خوبی تأییدکننده نظریه اقتصاددانان سیاسی در ارتباط با فقر در سطح بین‌الملل است که بیان می‌کنند فقر جوامع، متمرکز بر ارتباط متقابل میان سیاست و اقتصاد و نقش دولت‌ها و به‌صورت کلان، نقش کنش انسانی و به‌خصوص سرآمدان اقتصادی و سیاسی، در فقر مناطق است.

References

- Abiri, Gh. (2010). The Roots of *Bank and Economy Poverty*, No. 19, 65-67. (In Persian)
- Abu Nouri, S.; Yarmohammadi, I., Arab, J. (2018). multidimensional approach to measuring poverty; Theoretical concepts and empirical evidence of Iran's economy during the years 1370-92. *Social Welfare*, 68(18), 9-41. (In Persian)
- Alkire, S., & Foster, J. E. (2010). Designing the inequality-adjusted human development index.
- Alkire, S., & Santos, M. E. (2010). Acute multidimensional poverty: A new index for developing countries.
- Arzrum Chiller, N. (2004), Various Dimensions of Poverty in Iran, Economic Research Series, No. 27, *Department of Economic Surveys*, Central Bank of the Islamic Republic of Iran. (In Persian)
- Chang, S. F. (2017). Frailty is a major related factor for at risk of malnutrition in community-dwelling older adults. *Journal of Nursing Scholarship*, 49(1), 63-72.

Chen, S., & Ravallion, M. (2013). More relatively-poor people in a less absolutely-poor world. *Review of Income and Wealth*, 59(1), 1-28.

Fitros, M. (1997). Investigating some factors that cause poverty in Iran's economy, *collection of papers of the conference on poverty and poverty alleviation*, volume 2, Program and Budget Organization, 35-47. (In Persian)

Franata, J.; Marwa, T., & Yusuf, M. K. (2017). Factors Affecting Poverty Level in South Sumatra Indonesia. *Sriwijaya International Journal of Dynamic Economics and Business*, 1(1), 119-132.

Galli, R., & van Der Hoeven, R. (2001). *Is Inflation Bad for Income Inequality. The Importance of the Initial Rate of Inflation. Employment Paper 2001/29*. International Labour Organization.

Griggs, D.; Stafford-Smith, M.; Gaffney, O.; Rockström, J.; Öhman, M. C.; Shyamsundar, P., ... & Noble, I. (2013). Sustainable development goals for people and planet. *Nature*, 495(7441), 305-307.

Heltberg, R. (2002). Does economic growth reduce child malnutrition. *Copenhagen: Institute of Economics, University of Copenhagen*.

Imam, M. F.; Islam, M. A., & Hossain, M. J. (2018). Factors affecting poverty in rural Bangladesh: an analysis using multilevel modelling. *Journal of the Bangladesh Agricultural University*, 16(1), 123-130.

Kakwani, N. (2003). Issues in setting absolute poverty lines. *poverty and social development papers*, No3. Asian development bank.

Khodadad Kashi, F.; Bagheri, F.; Heydari, Kh., & Khodadad Kashi, O. (2012). Measurement of poverty indices in Iran, application of types of poverty line, poverty gap, poverty index 1363-1379, *Iran Statistics Center*, Economic Statistics Research Group. (In Persian)

Kim, S. H.; Carvalho, J. P., & Davis, A. C. (2010). Talking about poverty: News framing of who is responsible for causing and fixing the problem. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 87(3-4), 563-581.

Mehryar, A. (1994). Poverty: Its Definition and Measurement, *Journal of Program and Development*, Volume 2, Number 8, 39-88. (In Persian)

Mirzaei, Mo, Kobriei. (2020). Demographic, economic and social factors affecting the poverty of urban households in Iran in 2015. *Journal of Iran Demographic Society*, 15(30), 231-259.

Nguyen, T. T.; Nguyen, T. T.; Hoang, V. N.; Wilson, C., & Managi, S. (2019). Energy transition, poverty and inequality in Vietnam. *Energy Policy*, 132, 536-548.

Oxley, H.; Burniaux, J. M.; Dang, T. T., & d'Ercole, M. M. (1997). Income distribution and poverty in 13 OECD countries. *OECD Economic Studies*, 55-94.

Raghoifar, H., & Ebrahimi, Z. (2007). Poverty in Iran during the years 1368-1383, *Social Welfare Scientific Research Quarterly*, 6th year, number 24, pp. 55-82. (In Persian)

Sen, A. (1982). *Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation*. Oxford university press.

Sen, A. (1985). A sociological approach to the measurement of poverty: a reply to Professor Peter Townsend. *Oxford Economic Papers*, 37(4), 669-676.

Shokohi Fard, Abolhasani., & Salman Pour Zenouz. (2023). Measuring poverty in urban and rural areas (case study: West Azerbaijan). *Land Geographical Engineering*, 7(1). (In Persian)

Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One*. London: printed for W. Strahan; and T. Cadell, 1776.

World Bank. (2018). Targeted Programs for the Poor During Structure Adjustment: A Summary of a Symposium on Poverty, April.

Zhou, Y.; Guo, Y.; Liu, Y.; Wu, W., & Li, Y. (2018). Targeted poverty alleviation and land policy innovation: Some practice and policy implications from China. *Land use policy*, 74, 53-65.